

Az élelmiszerellenőrző hálózat aktuális feladatai a középtávú tervidőszakban*

S Á N T A I S T V Á N

Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztérium, Budapest

Az élelmiszerellenőrző hálózat első tudományos konferenciájának alapvető célja: számvetés az utóbbi években végzett munkáról, az eredmények és hiányosságok megvitatása, valamint a jövő feladatainak helyes körvonalazása.

A tudományos konferencia különösen aktuális, ha a népgazdaság jelenlegi és középtávra tervezett helyzete függvényében vizsgáljuk a kitűzött és teljesített feladatokat, s értékeljük a végzett munkát.

A minőségbiztosítás jelenlegi helyzete

Mint ismeretes, már az 1960-as években a magyar népgazdaság extenzív erőforrásai kimerültek és elindultunk az intenzív ipari és mezőgazdasági termelésfejlesztés útján. Jelen időszak jellemzői: a rendelkezésre álló munkaerő-tartalékok kimerültek, létrejöttek az alapvető termelői bázisok úgy az iparban, mint a mezőgazdaságban, a belföldi szükségletek kielégítése a főbb termékekben mennyiségileg megoldottnak tekinthető (választék és minőség vonatkozásában még nem.) Ugyanakkor elsősorban külső, világgiazi behatásokra – figyelembe véve elsősorban a cserearány-romlásokat – az egyensúlyi helyzetben problémák adódtak és ezek kisebb mértékben még középtávon is hatnak. A belső okok – így a beruházási helyzet és a készletnövekedések – ebben kisebb szerepet játszottak.

A tárcánk területéhez tartozó termelési tevékenységet a mezőgazdaságban a fokozódó ütemű, egyre nagyobb mértékben iparszerűen előállított termékvolumen növekedése, az élelmiszeriparban viszont egyre inkább a mezőgazdasági nyersanyag-előállítás mennyiségi nagyságrendje és a feldolgozóipari kapacitás közötti aránytalanság jellemezte. Jelentős mértékben hatottak továbbá a rendkívüli időjárás okozta tényezők, valamint néhány területen az ipari nyersanyag csökkenő, illetve megváltozott beltartalmi értéke. Ezek a körülmények kétségkívül hatottak az előállított késztermékek minőségére és igen pozitívnak ítélnélhető, hogy ennek ellenére 1974-ben a termékek minősége nem romlott, hanem csak stagnált.

A minőségbiztosítás célkitűzései az V. ötéves tervben

Az V. ötéves terv beruházási forrásai (összehasonlítható árakon számítva) bázisidőszakhoz képest jelentősen nem nőnek, s ezért a nemzeti jövedelem foko-

* Az 1975. november 13-án Kecskeméten tartott konferencián elhangzott előadás alapján.

zásához szükséges kapacitásnövelést elsősorban nem új üzemek telepítésével, hanem a feldolgozóipari technológiák gépi rekonstrukciói útján kell megoldani.

Fentiek illusztrálják, hogy növekvő feladatainkat lényegében a termelés társadalmi hatékonyságának emelése útján, vagyis a *termelés minőségi elemeinek* előtérbe-helyezésével kell megvalósítanunk. Mindezt nem valamilyenféle önkényes módon, hanem exportra orientáltan kell értelmezni. A tervidőszakban ugyanis kivitelünk növekedési üteme a behozatalét megelőzi. Erre a gazdasági egyensúly megteremtése miatt szükség van. A mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek exporton belüli részaránya nem elhanyagolható (ugyanakkor kivitel-behozatali egyenlege pozitív), így 1974. évben az összes export 26,4%-át tette ki (ebből a mezőgazdaság 14,1, élelmiszeripar 12,3%), tehát igen fontos devizaszerzési forrás, mely különösen jelentős tőkés reláció vonatkozásában.

Figyelembe véve a társadalmi termelés minőségi elemeinek előtérbe-helyezését és a minőség javítását, az előttünk álló bonyolult, nehéz feladatokat csak közös erőfeszítéssel, az ipar dolgozóival vállalva (de az élelmiszeriparvénnyal és szabványok előírásait betartva) szoros együttműködésben lehet megoldani.

Ez egyben azt is jelenti, hogy a teljeskörű komplex minőségszabályozás egyes láncszemei kapcsolódásának betartását nem szabad csupán a címzettekre érteni, hanem a *korábbi felelősség érintetlenül hagyása mellett* a hálózat dolgozóinak az eddigieknél fokozottabb mértékben kell segíteni az ipar dolgozóit, pl. a minőség tervezésében (így a gyártás és gyártmányfejlesztésben). Szakmailag ez kétségkívül nagyobb felkészültséget kíván, de a hálózat dolgozói erre képesek és ezt az ipar is igényli, annál is inkább, mivel minőségellenőrzési módszereink nagyjából kialakultak, a változások, illetve az új ellenőrzési módszerek bevezetése, széleskörű elterjesztése jelenleg folyamatban van.

Az elmúlt 5 évben a mezőgazdasági termelés, az élelmiszeripari technológiák színvonala, valamint a fogyasztói igények lényegesen fejlődtek. Ezzel összefüggésben módosultak a minőséget meghatározó beltartalmi és organoleptikus adottságok, a változások követése megkívánja a minősítési elvek, módszerek fejlesztését és számos területen a vizsgálati módszerek korszerű műszerezését.

A minőségellenőrzés rendelkezésére álló szellemi kapacitás és az anyagi eszközök fokozottabb hasznosítása érdekében növekvő szerep jut a profilintézeteknek és a profilintézeti vizsgálati módszerek tudatos fejlesztésének, illetve azok gondozásának. A termékkataszter nyilvántartása és vezetése is segítséget ad a korszerűtlen választékarányok minőségvonatkozású megítélésében.

Míg a „Mezőgazdasági nyersanyagok objektív minősítése” c. komplex kutatási programban csak az intézetek egy része kapott feladatot, addig az „Élelmiszerek fogyaszthatósági (eltarthatósági) idejének meghatározása” tárgyú témában már az összes intézet eredményesen közreműködik.

Érzékeltetve a munka nagyságát megjegyezzük, hogy a vizsgálatok 21 termékcsoporton belül 296 terméktípust ölelnek fel és e munkában – előre meghatározott vizsgálati elvek, módszerek és program alapján – 35 különböző intézmény vesz részt. A terméktípusok között pl. 20. hűtőipari, 42. konzervipari, 54. tejipari, 23. előrecsomagolt gyümölcs- és zöldségféle és természetesen az élelmiszeripar csaknem teljes gyártmány-választéka szerepel az eltartathatósági és fogyaszthatósági tulajdonságok megismerése, illetve kategóriákba sorolása érdekében.

Ki kell dolgozni, hogy egyes élelmiszeripari ágazatok főbb termék cikkcsoportjai vonatkozásában a minőség biztosításához, illetve továbbfejlesztéséhez milyen feltételek szükségesek a mezőgazdasági nyersanyagelőállítás – ipari feldolgozás – forgalmazás láncolatában. Ez nagy horderejű, szerteágazó téma és őszintén szólva nehéz meghatározni, hogy alapanyagtermelésnél pl. milyen mértékig kell prognosztizálni, vagy a forgalmazásnál hol zárjuk a kört, a vállalat

raktáránál, vagy a kereskedelembe? Az előkészítő munkálatokban tevékeny részt vállalt néhány intézet.

A vizsgálatok – bár a téma még messze van a lezárástól és a közgazdasági vonzatok kiértékelésétől – már jelenleg is konkrét és a továbbiakban jól használható összefüggéseket tártak fel a mezőgazdasági alapanyagok sokszor évszárától függő beltartalmi tulajdonságai, a késztermékek eltarthatósága és a tárolási paraméterek (hőmérséklet, relatív páratartalom, légmozgás, szaghatások, mikrobiológiai és toxikus hatások, stb.) valamint az üzemi és bolti tárolási körülmények variációi között. A jelenlegi adatok már lehetőséget nyújtanak, hogy számos terméknl meghatározzuk a romlási görbék alakulását, továbbá hogy a jelzések és deklarálási kérdések tekintetében állást tudjunk foglalni. Az állásfoglalásoknak jogi és kereskedelempolitikai hatásait gondolom nem kell e helyen hangsúlyozni.

A termelésgépesítés, a kemizálás és a fajtaváltás nagy üteme lehetővé tette a rövidebb tenyészidejű és nagy termőképességű növényfajták, továbbá az iparszerű termelésre alkalmas állatfajták termelésbe-állítását. *Az intenzív mezőgazdasági termelés egyik kritikus következménye, hogy számos nyersanyag minőségi adottsága* (aroma, fehérjetartalom és aminosav arányok, betakarítási-, feldolgozási-, vágási érettségi optimum, feldolgozási és tárolhatósági körülmények) *megváltozott.*

Az alapjaiban állandónak tekinthető genetikai tényezők egyes alkotói – különösen a hibridnövény kulturáknál – elvesztették stabil jellegüket és a különböző mutánsok létrejötte miatt szükségszerűen megváltoztak a mezőgazdasági alapanyagok, félkész- és késztermékek minőségi és minősítési értékei (pl. vírusbetegségekkel kapcsolatos nagyobb érzékenység miatti nyersanyag minőségromlás, a keveréktakarmányok hatása a husok minőségére, állományára, a táplálkozásbiológiai és egyéb változások, stb.).

Mindezen okok és következmények miatt az V. ötéves tervben – tudományos-műszaki szempontból – minőségi változást kell elindítani a vizsgálati módszerek fejlesztésében. Egységes szemlélettel, illetve irányítással a kutatásra felkészült intézetek, egyetemi és főiskolai tanszékek, valamint a minőségvizsgáló intézeti hálózat bevonásával az V. ötéves tervben foglalkozni kell például

– Növényvédőszer-maradványok meghatározásával élelmiszeripari nyersanyagokban és késztermékekben;

– Az iparszerű termelési rendszerek és a nagyhozamú növényfajták termelésbe-állítására következtében módosult beltartalmi tulajdonságok megismerésével;

– objektív gyors eljárások és műszerek kidolgozásával, beleértve a nyersanyagok és késztermékek egységes mintavételi rendszerének, egységes, objektív érzékszervi értékelésrendszerének kialakítását, továbbá a beltartalmi tulajdonságok megismerésére alkalmas minőségvizsgáló módszerek és célműszerek kialakítását.

A minőségvizsgáló módszerek fejlesztésénél célul tűzzük ki, hogy kvalitatív szempontból a termékek minőségéről minél szélesebb spektrumú, gyors információk megszerzésével rendelkezünk, ugyanakkor a kvantitatív adatokat szolgáló módszereket így fokozatosan korszerűsítjük és döntésre alkalmas vizsgálati módszerekké fejlesztjük (pl. exportképességi bizonylatok).

Feltétlenül várható, hogy a Teljeskörű Minőségsszabályozás vagy ahhoz hasonló munkarendszer több élelmiszeripari üzemben is bevezetésre kerül. Ennek kapcsán nélkülözhetetlenné válik, hogy a *mintavételek és vizsgálatok egységes elv szerint történjenek.*

A koordinált módszertani egyeztető vizsgálatokat központi szervezésben – a KGST munkatervben is szereplő igények szerint – úgy kell megszervezni, hogy a gépi adattárolás és adatfeldolgozás szempontjait is kielégítse. A módszerek

szelektálása és kritikai értékelése során a „kvalimetria” céljaira megfelelő paraméterek kiválasztására és a kellő érzékenységű vizsgálati eljárások kijelölésére is törekedni kell.

Az adatfeldolgozás és értékelés tulajdonképpen összhangban lesz a nagyüzemi termelésre megfelelő nyersanyag minősítési módszerével, valamint a tömeggyártás során alkalmazható mintavétel és ellenőrzés igényével.

A minőségjavítás elengedhetetlen követelménye az iparáganként szükséges műveletelemzés a fejlesztésre szoruló érzékeny üzemi pontok meghatározása céljából. (E munkában az üzemi és hatósági minőségellenőrző intézmények egyaránt részt kell, hogy vegyenek.) Ehhez nélkülözhetetlen a már rendelkezésre álló nagyszámú vizsgálati adat valamilyen szempont szerinti feldolgozása. Központi irányelvek kidolgozása alapvető igénnyel jelentkezik.

Az iparágak 5 éves fejlesztési programjának ismeretében az üzemi és hatósági profilintézetek dolgozzák ki iparáganként a minősítés és minőség szabályozás módját.

Műszerezettség

Természetes, hogy a nagyüzemi mezőgazdasági termelés, a terméshozamok műtrágyázás útján való növelése, a növénykárrok csökkentése különböző vegyszeres kezelések útján új nagyérzékenységű vizsgálati módszerek bevezetését igénylik a minőségellenőrzésben.

E szerek aránylag kis mennyiségben esetleg biológiai károsodást idézhetnek elő, így megbízható ellenőrzési módszerekre van szükség pl. az export igények kielégítése céljából.

A nagyüzemi tömegtermelés az élelmiszergyártásban nagyobb mennyiségű és különböző fajtájú adalékok bevezetését eredményezheti, melyeknek mennyiségi meghatározása szintén elsősorban csak speciális műszerek alkalmazásával lehetséges.

Szabványosítás

Az ellenőrzések alapja mindig az élelmiszertörvény, valamint a szabvány-előírások. Előbbi korszerűsítése jelenleg folyamatban van. Néhány szót kell ejteni viszont a szabványosítás tervidőszakbeli feladatairól általában. Új szabványosítási koncepció készült az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottságon belül, melyet a tárcák és főhatóságok már elfogadtak. Létrejöttét több körülmény indokolja, így pl. a KGST országok közötti gazdasági integráció, valamint az újszerű műszaki és minőségfejlesztési célok realizálása és ezen keresztül a népgazdasági közép- és hosszútávú tervben szereplő célok megvalósítása.

Mint ismeretes, a KGST szabványok alapokmányát és az alkalmazásukról szóló koncepciót 1974. év nyarán kormányfői szinten aláírták. Ennek értelmében pl. a KGST szabványok a termékek leghaladóbb, a világon üzemszerűen elért legjobb minőségét írják elő és a szabványt elfogadó országoknak kötelessége az illető szabványelőírást nemzeti szabványrendszerébe bevezetni. E kérdések megoldására született a minőségi fokozatok és osztályok bevezetését célzó javaslat, amelyet *indokolt esetben* kell alkalmazni. E téren még sok a tennivaló.

* * *

Összességében véve a korábbiaknál bonyolultabb, összetettebb feladatok megoldásához a hálózat rendelkezik a szükséges szellemi kapacitással és a szükséges műszakparkkal. Jó munkánkkal elő kell segítenünk a népgazdasági célok realizálását és az ipar dolgozóinak hatékony munkáját.